

ŠTÚDIE

„*REX STEPHANUS OPPOSUIT SE PATRI SUO REGI BELE UNGARIE.*“

KONFLIKT KRÁĽOVIČA ŠTEFANA S KRÁĽOM BELOM IV. Z ROKU 1262

JAKUB PALKO

PALKO, J.: „*Rex Stephanus opposuit se patri suo regi Bele Ungarie.*“

The Conflict of Prince Stephen with King Béla IV in 1262. *Vojenská história*, 3, 29, 2025, pp 7-21, Bratislava.

The study focuses on the conflict between King Béla IV of Hungary and his son Stephen, which occurred in 1262 and preceded the Hungarian civil war of 1264–1265/1266. Drawing on diplomatic documents and the previously overlooked second *Supplement* to Jans Enikel's *Fürstenbuch*, the study reconstructs the political and military circumstances surrounding the escalation of the conflict. Special attention is given to the question of possible military assistance from King Přemysl Ottokar II of Bohemia, as well as to the role of the Austrian knight Heinrich Prussl. The study concludes that the agreement reached in Bratislava in December 1262 was likely the result of external pressure, and although it temporarily stabilised conditions, it failed to prevent the conflict from flaring up again. The text expands knowledge of a little-researched period of Hungarian history and deepens understanding of the power structure of Árpáadian Hungary in the mid-13th century.

Keywords: 13th century, Béla IV, Prince Stephen, dynastic disputes, Bratislava agreement.

DOI: <https://doi.org/10.69809/vojhist.2025.29.3.1>

Úvod

Vnútropolitický vývoj Uhorského kráľovstva v šesťdesiatych rokoch 13. storočia výrazne ovplyvnili konflikty kráľa Bela IV. s jeho starším synom Štefanom, budúcim uhorským kráľom Štefanom V. (samostatne vládol v rokoch 1270 – 1272). Dve občianske vojny, ktoré zasiahli krajinu v rokoch 1262 a 1264 – 1265/1266, mali zásadný vplyv na politickú stabilitu a ďalší vývoj stredoeurópskeho kráľovstva. Vytvorili totiž podmienky pre prudký vzostup najmocnejších šľachtických rodov, ktoré sa v nasledujúcich desaťročiach stali hlavnými aktérmi rozpadu kráľovskej moci a prispeli ku vzniku feudálnej anarchie v Uhorsku. Zatiaľ čo druhý z uvedených konfliktov je v súčasnej stredoeurópskej (najmä maďarskej) historiografii už pomerne dôkladne spracovaný, udalosti spojené s rokom 1262 si stále vyžadujú hlbšiu analýzu.

Cieľom tejto štúdie je analyzovať kľúčové udalosti, ktoré sa odohrali v Uhorskom kráľovstve v roku 1262, a posúdiť ich význam v kontexte eskalácie napätia medzi kráľom Belom IV. a jeho synom Štefanom v neskoršom období. Zámerom nie je len výklad konkrétnych historických faktov, ale aj preskúmanie konfliktu z roku 1262 ako dôsledku politických rozhodnutí Bela IV. po porážke uhorského vojska v bitke pri Kressenbrunne (1260). Štúdia zasadzuje konflikt z roku 1262 do širšieho stredoeurópskeho kontextu, predovšetkým do rámca česko-uhorských vzťahov v polovici 13. storočia, pričom zohľadňuje aj svedectvá niektorých prameňov o možnej spolupráci českého panovníka Přemysla Otakara II. na týchto udalostiach. Pozornosť je

venovaná aj tzv. bratislavskej dohode z roku 1262, ktorá predstavovala pokus o politické urovanenie vzťahov medzi Belom IV. a Štefanom a ktorej uzatvorenie zohralo dôležitú úlohu pri formovaní následného vnútropolitického vývoja v Uhorsku.

Historiografia

Doterajšia historiografia neponúkla komplexné spracovanie vnútorného konfliktu medzi Belom IV. a jeho synom Štefanom v rámci Uhorska. Ako už bolo naznačené, maďarskí historici venovali pozornosť predovšetkým občianskej vojne z rokov 1264 – 1265/1266, pričom udalosti z roku 1262 zostali prevažne na okraji záujmu. Komplikovaným vzťahom medzi Belom IV. a kráľovičom Štefanom v šesťdesiatych rokoch 13. storočia sa systematicky venoval Attila Zsoldos. Vo svojej monografii *Családi ügy. IV. Béla és István ifjabb király viszálya az 1260-as években* na základe rozsiahleho pramenného korpusu analyzoval politické a vojenské aspekty sporu a poskytol hlboký pohľad na vnútrodynastické napätie i jeho dôsledky pre politickú štruktúru kráľovstva.¹ Najnovšie sa tejto problematike venoval Dániel Bácsatyai v štúdiu *IV. Béla és István ifjabb király belháborújának időrendje*, kde okrem novej interpretácie časti udalostí občianskej vojny z rokov 1264 – 1266 poukázal aj na niektoré problematické závery Zsoldosovej práce.²

Vzťahu Bela IV. k Štefanovi sa vo svojich syntetizujúcich prácach o uhorských a stredoeurópskych stredovekých dejinách venovali aj ďalší autori, napríklad Pál Engel,³ Gyula Kristó,⁴ Jenő Szűcs,⁵ a Vratislav Vaníček,⁶ ktorí mu vo svojich prácach vyhradili rozsiahlejšie pasáže. Významnú pozornosť tejto problematike venovali aj historici 19. storočia, predovšetkým Jonáš Záborský⁷ a František Vítázoslav Sasínek.⁸

Malý záujem historiografie o konflikt Bela IV. a kráľoviča Štefana z roku 1262 pramení predovšetkým z minimálnej vzorky zachovaných pramenných textov. Napriek tomu však vyššie uvedení autori niektoré pramene zohľadnili len minimálne, prípadne vôbec. Listinné dokumenty k danej téme sú prístupné najmä prostredníctvom starších uhorských diplomatárov, hlavne z dielne Györgya Fejéru⁹ a Gusztáva Wenzela.¹⁰ Napriek obmedzenému počtu prameňov priamo súvisiacich s konfliktom z roku 1262 majú zachované listiny

¹ ZSOLDOS, Attila. *Családi ügy. IV. Béla és István ifjabb király viszálya az 1260-as években*. Budapest : História, 2007. 172 s.

² BÁCSATYAI, Dániel. *IV. Béla és István ifjabb király belháborújának időrendje*. In: *Századok*, 2020, roč. 154, č. 5, s. 1 047 – 1 082.

³ ENGEL, Pál. *The Realm of St Stephen : A History of Medieval Hungary, 895 – 1526*. London – New York : I. B. Tauris Publishers, 2001. 452 s.

⁴ KRISTÓ, Gyula. *Die Arpadendynastie. Die Geschichte Ungarns von 895 bis 1301*. Budapest : Corvina, 1993. 310 s.

⁵ SZÜCS, Jenő. *Az utolsó Árpádok*. Budapest : Osiris Kiadó Kft., 2002. 516 s.

⁶ VANÍČEK, Vratislav. *Velké dějiny země Koruny české III. 1250 – 1310*. Praha : Paseka, 2002. 757 s.

⁷ ZÁBORSKÝ, Jonáš. *Dejiny kráľovstva uhorského od počiatku do časov Žigmundových*. Bratislava : Slovart, 2012. 736 s.

⁸ SASINEK, František Vítázoslav. *Dejiny kráľovstva uhorského I*. Martin : Kníhtlačiarsko-účastinársky spolok, 1870. 408 s.

⁹ FEJÉR, Georgius (ed.). *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis I – XI (CDH)*. Budae : Typis typogr. Regiae Universitatis Vngaricae, 1829 – 1844.

¹⁰ WENZEL, Gusztáv (ed.). *Codex diplomaticus Arpadianus continuatus I – XII (CDH)*. Budapest : Eggenberger Ferdinand M. Akadémiai Könyvtárusnál, 1860 – 1874.

zásadný význam, pretože dotvárajú širší politický a medzinárodný kontext a umožňujú sledovať nepriame kroky Bela IV. a Štefana pred vypuknutím sporu i po ňom.

Autori naračných prameňov venovali konfliktu len minimálnu pozornosť. Výnimku predstavujú dva rakúske texty. V *Annales Sancrucenses II* sa zachoval iba stručný záznam o nezhodách medzi Belom IV. a kráľovičom Štefanom.¹¹ Významnejším prameňom je druhý *Dodatok k Fürstenbuch* rakúskeho kronikára Jansena Enikela, ktorého autor však nie je známy. Tento text je osobitne dôležitý, pretože ako jediný naračný prameň hlbšie reflektuje napätý vzťah medzi Belom IV., jeho manželkou Máriou Laskarisovou a ich synom Štefanom v prvej polovici šesťdesiatych rokov 13. storočia. Ide o nemecky písanú veršovanú kroniku, ktorá sa sústreďuje najmä na pôsobenie rakúskeho rytiera Henricha Prussla v službách uhorskej kráľovnej Márie Laskarisovej, Štefanovej matky.¹² Uhorské naračné pramene tieto udalosti vôbec nezaznamenávajú.

Príčiny napätého vzťahu medzi Belom IV. a jeho starším synom treba hľadať v širšom vývoji geopolitickej situácie v strednej Európe. V polovici 13. storočia sa v tomto priestore odohralo viacero udalostí, ktoré zásadne ovplyvnili smerovanie politiky stredoeurópskych monarchií vrátane Uhorska. Kľúčovým momentom bola smrť rakúskeho a štajerského vojvodu Fridricha II. Bojovného (*der Streitbare*), ktorý padol v boji proti Uhrom v bitke na rieke Litava v lete 1246. Jeho smrťou vymrela po meči dynastia Babenbergovcov, ktorá vládla v rakúskych krajinách už niekoľko storočí.¹³

Smrťou Fridricha II. Babenberského sa začalo viac než tridsať rokov trvajúce súperenie stredoeurópskych panovníckych rodov o babenberské dedičstvo (1246 – 1278).¹⁴ Nestabilitu v babenberských krajinách ďalej prehĺbila aj smrť jedného z najvplyvnejších cirkevných hodnostárov regiónu – salzburského arcibiskupa Eberharda II. z Regensburgu. Ten zomrel začiatkom decembra toho istého roku po takmer päťdesiatročnom pôsobení vo funkcii.¹⁵

¹¹ WATTENBACH, Wilhelm (ed.). *Continuatio Sancrucensis II* In: *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores IX (MGH SS)*. Hannoverae : Impensis Bibliopolii Avlici Hahniani, 1851, s. 637 – 646.

¹² STRAUCH, Philipp (ed.). Jansen Enikels Werke. *Weltchronik. Fürstenbuch. Anhang I – II*. In: *Monumenta Germaniae Historica. Deutsche Chroniken III (MGH Dt. Chron.)*. Hannover und Leipzig : Hahnsche Buchhandlung, 1900. 819 s.

¹³ K tomu napríklad: DIENST, Heide. *Die Schlacht an der Leitha 1246*. Wien : Österreichische Bundesverlag, 1986. 36 s.; ROHÁČ, Peter. Fridrich II. Babenberský a jeho boje s Uhorským a českým kráľovstvom 1230 – 1246. In: *Vojenská história*, 2015, roč. 19, č. 3, s. 18 – 24.

¹⁴ Celkovo vývoj konfliktu pozri: MIKA, Norbert. *Walka o spadek po Babenbergach 1246 – 1278*. Racibórz : WAW, 2008. 136 s. Aktivitám Štefana V. počas vojny o babenberské dedičstvo sa venovala HERUCOVÁ, Angelika. Vojna o babenberské dedičstvo a Štefan V. In: *Historický časopis*, 2017, roč. 65, č. 1, s. 3 – 24. Napriek existencii vedeckej monografie je potrebné spomenúť obsiahlejšie spracovanie celého priebehu vojny o babenberské dedičstvo v niekoľkých štúdiách Petra Roháča publikovaných v časopise *Vojenská história* za posledných desať rokov: ROHÁČ, Peter. Boj o babenberské dedičstvo a I. česko-uhorská vojna. In: *Vojenská história*, 2016, roč. 20, č. 1, s. 18 – 42; ROHÁČ, Peter. II. česko-uhorská vojna o babenberské dedičstvo 1260 a bitka pri Kressenbrunne. In: *Vojenská história*, 2016, roč. 20, č. 2, s. 23 – 44; ROHÁČ, Peter. III. česko-uhorská vojna o babenberské dedičstvo 1270 – 1271. In: *Vojenská história*, 2016, roč. 19, č. 4, s. 6 – 33; ROHÁČ, Peter. Česko-uhorská vojna o babenberské dedičstvo 1273 (IV.). In: *Vojenská história*, 2017, roč. 21, č. 2, s. 8 – 36 a ROHÁČ, Peter. Bitka na Moravskom poli 1278. In: *Vojenská história*, 2017, roč. 21, č. 3, s. 7 – 32.

¹⁵ DOPSCH, Heinz – BRUNNER, Karl – WELTIN, Maximilian. *Österreichische Geschichte 1122 – 1278. Die Länder und das Reich. Der Ostalpenraum im Hochmittelalter*. Wien : Ueberreuter, 2003, s. 369. Z prameňov napríklad: „des jâres ouch begraben wart / von Salzpurg bischof Eberhart“. HOLDER-EGGER, Oswald (ed.). *Catalogi archiepiscoporum Salisburgensium*. In: *MGH SS XIII*. Hannoverae : Impensis Bibliopolii Hahniani, 1881, s. 354.

Len o štyri roky neskôr zomrel aj rímsko-nemecký cisár Fridrich II. Štaufský, čím sa ešte viac narušila stabilita v celom regióne. Jeho smrťou sa začalo vyše dvadsaťročné obdobie ríšskeho interregna. Počas neho bola panovnícka moc v Ríši výrazne oslabená, čo posilnilo politickú fragmentáciu a rivalitu medzi stredoeurópskymi dynastiami.¹⁶

Prvá fáza zápasu o babenberské dedičstvo sa skončila uzavretím mierovej zmluvy v Budíne začiatkom apríla 1254. Na jej základe získal uhorský kráľ Belo IV. správu nad väčšinou Štajerského vojvodstva, zatiaľ čo českému kráľovi Přemyslovi Otakarovi II. pripadlo Rakúske vojvodstvo a dva výbežky štajerského územia pripojené k Rakúsku – Pittensko s Viedenským Novým Mestom a Travensko s mestami Enns a Steyr.¹⁷ Hrad Steyer prešiel do rúk Přemysla Otakara II. už koncom septembra 1252 v dôsledku diplomatických rokovaní s viacerými štajerskými ministeriálmi, medzi ktorými zohral kľúčovú úlohu Dietmar zo Steyeru.¹⁸

Belo IV. zveril správu Štajerského vojvodstva Štefanovi I. z rodu Gutkeled,¹⁹ ktorý sa však na svojich pozíciách udržal len do prelomu rokov 1257 – 1258, keď proti jeho administratíve vypuklo otvorené povstanie štajerskej šľachty.²⁰ Práve v tomto období vyslal kráľ Belo IV. do rozvráteného Štajerska svojho staršieho syna a dediča, vtedy len 18-ročného sedmohradského vojvodu Štefana. Jeho hlavnou úlohou bolo potlačiť povstania štajerskej šľachty a ministeriality a stabilizovať celkovo nepriaznivú politickú situáciu v nedávno pripojenom vojvodstve, čo sa mu zakrátko aj podarilo. Za svoje sídlo si zvolil Ptuj, ktorý predtým ovládal vzbúrený štajerský maršal Fridrich V. Po nástupe do funkcie pristúpil k zásadnej reorganizácii správy vojvodstva: úplne nahradil administratívny aparát vybudovaný kapitánom Štefanom Gutkeledom a kľúčové pozície obsadil najmä vernými

¹⁶ K ríšskemu interregnu napríklad: KAUFHOLD, Martin. *Deutsches Interregnum und europäische Politik. Konfliktlösungen und Entscheidungsstrukturen 1230 – 1280*. Hannover : Hahn, 2000. 485 s.; KEMPF, Johannes. *Geschichte des Deutschen Reiches während des großen Interregnums 1245 – 1273*. Würzburg : A. Stuber's Verlagsbuchhandlung, 1893. 292 s.

¹⁷ Originál listiny mierovej zmluvy: Státní oblastní archiv v Třeboni, f. Historica Třeboň, sign. 2; kópia v Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár (*MNL OL*), sign. Diplomatikai fényképgyűjtemény (*DF*) 289 199; Z edícií napríklad: ŠEBÁNEK, Jindřich – DUŠKOVÁ, Sása (eds.). *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae V/I (CDB)*. Pragae : Sumptibus Academiae scientiarum Bohemoslovacae, 1974, s. 59 – 60, č. 21. V regeste: BÖHMER, Johann Friedrich (ed.). *Regesta Imperii V/2. Die Regesten des Kaiserreichs unter Philipp, Otto IV, Friedrich II, Heinrich (VII), Conrad IV, Heinrich Raspe, Wilhelm und Richard. 1198 – 1272 (RI)*. Innsbruck : Verlag des Wagnerischen Universitäts-Buchhandlung, 1882, č. 11 678, s. 1 721. K tomu: ROHÁČ, *Boj o babenberské dedičstvo*, s. 39 – 41; VANÍČEK, *Velké dějiny zemí Koruny české*, s. 51.

¹⁸ CDB IV/1 , č. 444, s. 572; ANTONÍN, Robert. Přemysl Otakar II. a zisk zemí babenberského dědičství. In: JAN, Libor – KACETL, Jiří (eds.). *Pocta králi. K 730. výročí smrti českého krále, rakouského vévody a moravského markraběte Přemysla Otakara II.* Brno – Znojmo : Maticе moravská, 2010, s. 61.

¹⁹ Prvýkrát sa v hodnoverných diplomatických prameňoch Štefanovo meno objavuje v prvej polovici septembra 1254: Rein, Stiftsarchiv, f. Urkunden 1129 – 1600, sign. ReinOCist-A-III/24. Z mnohých kronikárov udalosť spomína napríklad Otacher: „in was ze houbtman gegeben, / von Agrim herzog Stephan. / der was sô hôchvertic ein man, / daz er den liuten was ze schwære. / er enruochte, wer der herre wære, / gegen deme r sich übersprach.“ SEEMÜLLER, Joseph (ed.). Ottokars Österreichische Rheimchronik. In: *MGH. Dt. Chron. V/I*. Hannoverae : Impensis Bibliopolii Hahniani, 1890, s. 31, v. 2 350 – 2 355. Podrobne napríklad: BRADÁCS, Gábor. Gutkeled nembeli István szlavón bán és István ifjabb király harcai a salzburgi érsekségért vívott háborúban (1250 – 1259). In: PÓSÁN, László – VESZPRÉMY, László (eds.). *Elfeledett háborúk. Középkori csaták és várostromok (6. – 16. század)*. Budapest : Zrínyi Kiadó, 2016, s. 178 – 179.

²⁰ *Annales sancti Rudberti Salisburgenses*. In: *MGH SS IX*, s. 794. Z literatúry najnovšie: PALKO, Jakub. Majetkové spory štajerských kláštorov v čase uhorskej správy (1254 – 1260). In: *Historický časopis*, 2021, roč. 69, č. 1, s. 14 – 16; HERUCOVÁ, *Vojna o babenberské dedičstvo*, s. 8, 13.

prívržencami nového vedenia z radov uhorskej šľachty.²¹ Od svojho otca Štefan zároveň dostal aj titul štajerského vojvodu (*dux Styrie*), ktorý dovtedy nepravidelne užíval práve Belo IV. Vláda vojvodu Štefana sa však ukázala ako krátkodobá. Vypukla totiž ďalšia fáza zápasu o babenberské dedičstvo. Po porážke uhorského vojska v bitke pri Kressenbrunne (tzv. prvej bitke na Moravskom poli) v júli 1260 a uzatvorení viedenskej mierovej zmluvy v marci nasledujúceho roku bol kráľ Belo IV. nútený definitívne odstúpiť Štajersko českému panovníkovi Přemyslovi Otakarovi II.²²

Po porážke pri Kressenbrunne a následnom odstúpení Štajerska Přemyslovi Otakarovi II. prišiel Štefan o titul štajerského vojvodu, čo predstavovalo významný zásah do jeho politického postavenia. Tento moment možno považovať za jeden z kľúčových faktorov postupného vyostrovania vzťahu s otcom, kráľom Belom IV. Hoci sa Belo nárokov na Štajersko definitívne vzdal už v marci 1261, Štefan to odmietol akceptovať a svoj postoj zmenil až po tretej česko-uhorskej vojne, keď roku 1271 podpísal tzv. bratislavskú mierovú zmluvu.²³

Ešte pred svojim krátkym pôsobením v Štajersku bol kráľovič Štefan nositeľom viacerých významných titulov v rámci Uhorského kráľovstva, hoci spočiatku mali prevažne formálny charakter. Najneskôr začiatkom roka 1246 bol formálne korunovaný za spoluvládcu, čím bol symbolicky začlenený do správy krajiny po vzore svojho otca Bela IV., ktorý bol rovnako korunovaný ešte za života Ondreja II. V rovnakom období získal aj titul chorvátsko-slavónskeho vojvodu (*dux totius Sclavoniae*), ktorý tradične prináležal následníkovi trónu, no vzhľadom na jeho nízky vek s touto funkciou nebol spojený reálny výkon správy.²⁴ Skutočné postavenie v rámci uhorskej administratívy získal Štefan až v roku 1257. Vtedy ho otec vyslal do Sedmohradska, kde začal pôsobiť ako vojvoda (*dux Transsilvanus*), čím sa reálne zapojil do výkonu moci vo východných častiach kráľovstva.²⁵

Uzatvorenie viedenskej mierovej zmluvy v marci 1261 zásadne ovplyvnilo ďalšie smerovanie zahraničnej politiky Bela IV., ktorý nadviazal užšie vzťahy s českým kráľom Přemyslom Otakarom II.²⁶ Zblíženie oboch dvorov bolo upevnené sériou dohôd, predovšetkým však dvoma významnými dynastickými sobášmi. Ešte koncom roka 1261 sa Přemysl Otakar II. oženil s Belovou vnučkou Kunigundou, dcérou Anny Mačvianskej a Rastislava Černigovského.²⁷ Druhý sobáš nasledoval v roku 1264, keď sa Belov mladší

²¹ Rein, Stiftsarchiv, f. Urkunden (1129 – 1600), sign. A III/41; PALKO, *Majetkové spory štajerských*, s. 16 – 17.

²² ŽEMLIČKA, Josef. *Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2011, s. 110 – 117; HOENSCH, Jörg Konrad. *Přemysl Otakar II. von Böhmen. Der goldene König*. Graz – Wien – Köln : Verlag Styria, 1989, s. 113 – 120; KLIMA, Hermann. *Die Schlacht bei Groissenbrunn anno 1260 – Entscheidung am Marchfeld*. Wien : LIT Verlag, 2010. 49 s.; ROHÁČ, II. *česko-uhorská vojna*, s. 29 – 40.

²³ Edičné spracovania mierovej zmluvy pozri napríklad: *CDH V/1*, s. 124 – 126; *CDAC III*, s. 247 – 255, č. 152; *CDB V/2*, s. 247 – 260, č. 636 a 637.

²⁴ Kráľ Belo IV. spomína Štefanovu korunováciu v donačnej listine pre kráľovského pohárniku Maurícia z rodu Pokovcov, ktorou mu medzi rokmi 1242 – 1246 daroval aj Filakovský hrad s okolitými majetkami v severnom Uhorsku. MARSINA, Richard (ed.). *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae II (CDSI)*. Bratislavae : Sumptibus Academiae Scientiarum Slovacae, 1987, č. 217, s. 149.

²⁵ ZSOLDOS, Attila. István ifjabb király és Erdély (Adatok az 1264-1265. évi belháború kezdetének meghatározásához). In: *Erdélyi Múzeum*, 2005, roč. 65, č. 3 – 4, s. 18.

²⁶ MARSINA, Richard. Přemysl Otakar II. a Uhorsko. In: *Folia historica Bohemica*, 1979, roč. 1, č. 1, s. 44 – 45.

²⁷ HOENSCH, *Přemysl Otakar II.*, s. 122 – 129; VANÍČEK, *Velké dějiny zemí*, s. 89 – 90; ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar II.*, s. 118.

syn Belo oženil s Kunigundou Askánskou, dcérou brandenburského markgrófa Ota III., spojenca Přemyslovcov.²⁸ S týmto posunom k pročeskej orientácii uhorskej zahraničnej politiky sa však nedokázal stotožniť kráľovič Štefan, ktorý po strate Štajerska opäť pôsobil ako sedmohradský vojvoda a jeho konflikt s otcom sa čoraz viac prehľboval.²⁹

Je problematické presne určiť, kedy sa vzťahy medzi Belom IV. a jeho synom Štefanom zhoršili natoľko, že vyústili do otvoreného konfliktu. Medzi možné signály napätia možno zaradiť aj udalosti z roku 1261, keď sa obaja zúčastnili vojenskej výpravy proti Bulharom. *Uhorská kronikárska skladba 14. storočia*³⁰ sa síce zmieňuje o Štefanovom víťazstve pri Vidine, no účasť Bela IV. nespomína vôbec. Jeho prítomnosť v bojoch však potvrdzuje donačná listina Bela IV. z roku 1262, v ktorej udelil majetky Mersovi, synovi Benedikta, a jeho bratom „za oddane nám preukázanú službu tak v Bulharsku, ako aj na našich ďalších výpravách.“³¹ Na základe dostupných prameňov však nemožno vyvodzovať závery o Štefanovej samostatnosti či osobitnej iniciatíve.³²

Na postupné zhoršovanie vzťahu medzi Belom IV. a jeho synom Štefanom ďalej poukazuje zmienka o Petrovi Čákoví, významnom podporovateľovi kráľoviča Štefana, ktorého prítomnosť v jeho službách je doložená už v roku 1262. Jonáš Záborský vo svojom spracovaní uhorských dejín interpretuje informácie z listiny vydanej Ladislavom IV. Kumánskym v roku 1274 tak, že Peter Čák a jeho brat Matúš (II.) už v roku 1262 vraj aktívne podnecovali konflikt medzi Belom a Štefanom. Spolu s kaločským arcibiskupom Smaragdcom údajne šíрили reči, že Belo IV. zamýšľa svojho syna „zbaviť práva prvorodenstva.“³³ Hoci citovaná listina túto formuláciu skutočne obsahuje, nevzťahuje ju na Čákovcov, ani na Smaragda a nijakým spôsobom ich s týmto naratívom nespája. Navyše, opísané okolnosti sa viažu až k roku 1264, keď medzi Belom a Štefanom už prebiehal otvorený vojenský konflikt, a nie k roku 1262, ako sa mylne domnieval Záborský.³⁴

Presné chronologické vymedzenie konfliktu medzi kráľom Belom IV. a Štefanom v roku 1262 predstavuje vážny problém, primárne z dôvodu veľmi malého počtu zachovaných prameňov. Vzhľadom na absenciu priameho svedectva o začiatku vojny je súčasná historiografia odkázaná na analýzu nepriamych indícií. Na ich základe sa v odborných prácach s opatrnosťou predpokladá, že k otvorenému ozbrojenému stretu mohlo dôjsť až v priebehu jesene 1262. Táto hypotéza nachádza oporu aj v časovom rámci mierovej dohody uzavretej v Bratislave začiatkom decembra toho istého roku, ktorá bola formulovaná ako bezprostredná reakcia na ukončenie krátkodobej, no zrejme vyhrotenej konfrontácie.³⁵

²⁸ PALKO, Jakub. *Kráľovič Belo (1249 – 1269): Dux totius Sclavoniae, Dalmaciae et Croaciae*. Bratislava: Slovenské dejiny, 2022, s. 68 – 85. Porovnaj: HOMZA, Martin. Niekoľko poznámok o vladárskej sebareprezentácii Bela IV. na pozadí konfliktu o babenberské dedičstvo. In: BENKOVÁ, Eva – PÚČIK, Marek (eds.). *INGENII LAUS. Zborník štúdií venovaný jubilujúcemu prof. PhDr. Jánovi Lukačkoví, CSc.* Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2017, s. 111 – 126.

²⁹ MARSINA, Přemysl Otakar II., s. 45 – 46. K rozsahu Štefanovej moci v Sedmohradsku po roku 1261: ZSOLDOS, *Családi ügy*, s. 22 – 23.

³⁰ DOMANOVŠZKY, Alexander (ed.). *Chronici Hungarici compositio saeculi XIV*. In: *Scriptores rerum Hungaricarum I*. Budapestini: Typis Regiae Universitatis Budae, 1937, s. 470 – 471.

³¹ *CDH IV/3*, s. 60 – 61.

³² FINE van ANTWERP, John. *The Late Medieval Balkans: A Critical Survey from the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest*. Michigan: University of Michigan Press, 1994, s. 174.

³³ *CDH V/2*, s. 95 – 99.

³⁴ ZÁBORSKÝ, *Dejiny kráľovstva uhorského*, s. 415.

³⁵ ZSOLDOS, *Családi ügy*, s. 18 – 21.

Jedným z mála zachovaných prameňov, ktorý môže aspoň okrajovo osvetliť priebeh konfliktu medzi Belom IV. a jeho synom Štefanom v roku 1262, je list uhorskej kráľovnej Márie Laskarisovej adresovaný františkánskej kapitule v Budíne, datovaný do toho istého roku (1262). Tento dokument sprostredkované zachytáva dramatickú epizódu z priebehu napätia medzi Belom IV. a Štefanom. List poskytuje kľúčové, hoci opatrne formulované svedectvo o tom, že konflikt eskaloval až do bodu, keď proti sebe stáli vojská kráľa Bela IV. a jeho syna Štefana pripravené zviať rozhodujúcu bitku, a teda, že konfrontácia mala veľmi reálne kontúry ozbrojeného stretu. Kráľovná píše, že k situácii došlo „na základe nahovárania zradných poddaných“ (*per suggestionem perfidorum subditorum*), čím sa evidentne snaží aspoň čiastočne preniesť zodpovednosť za vyhrotenie konfliktu z osoby samotného Štefana. Vinu nepriamo pripisuje anonymnej skupine vnútorných nepriateľov kráľovskej moci, čím pravdepodobne naráža na Štefanových prívržencov z radov šľachty.³⁶ Autenticita samotného listu je však otázna. Udalosti, ktoré opisuje, priamo nezachytí žiadny ďalší hodnoverný prameň diplomatického charakteru. Samotný naratív listu je koncipovaný ako vízia alebo sen kráľovnej Márie, v ktorom sa jej zjavil už zosnulý biskup Ján spolu s ďalším členom rádu, priorom Gerardom. Títo dvaja svätci jej symbolicky „vracajú“ syna po jej modlitbách a prosbách. Bezprostredne po prebudení sa k nej údajne dostala správa od samotného kráľa Bela IV., že „kráľ Štefan sa úplne podrobil svojmu otcovi a je pripravený vykonať všetko, čo mu prikáže.“³⁷

Druhý *Dodatok* k *Fürstenbuch* od viedenského kronikára Jansena Enikela predstavuje jedinečné a doposiaľ v stredoeurópskej historiografii takmer úplne opomenuté svedectvo o konflikte medzi Belom IV. a jeho synom Štefanom. Hoci autor samotného *Dodatku* nie je známy, text tematicky i štýlovo nadväzuje na Enikelovu veršovanú kronikársku produkciu, ktorá patrí k najvýznamnejším literárno-historickým dielam rakúskeho pôvodu z 13. storočia. Jansen Enikel, príslušník viedenskej šľachtickej rodiny Hannsen a kanonik tamojšej kapituly, je autorom rozsiahlych nemecky písaných rýmovaných kroník *Weltchronik* a *Fürstenbuch*, ktoré zachytávajú dejiny od počiatku nášho letopočtu až po úmrtie posledného babenberského vojvodu Fridricha II. v roku 1246, respektíve cisára Fridricha II. Štaufského v roku 1250.

Dodatok, hoci vznikol neskôr a zrejme z pera odlišného autora, predstavuje osobitý naračný prameň, ktorý ako jediný zo zachovaných veršovaných textov explicitne reflektuje mocenské napätie medzi Belom IV. a Štefanom už v prvej polovici šesťdesiatych rokov 13. storočia. Výpoveď tohto textu je o to cennejšia, že ponúka pohľad zo strany rakúskeho prostredia, pričom osobitný dôraz kladie na postavu Henricha Prussla, rakúskeho rytiera v službách Štefanovej matky, uhorskej kráľovnej Márie.³⁸

Celý *Dodatok* sa sústreďuje výlučne na dejiny Uhorského kráľovstva a možno ho rozdeliť na tri tematicky samostatné, no chronologicky nadväzujúce časti: prvá kapitola sa venuje vražde Gertrúdy z Andechs-Meranu, manželky Ondreja II. (1213), druhá zachytáva konflikt medzi Belom IV. a jeho synom Štefanom v roku 1262 a tretia prináša výpoveď o následnej

³⁶ „[...] quod quum perfidorum subditorum suasionem inter dilectissimum mihi Belam, regem Hungariae, dominumque meum ex una parte et carissimum filium nostrum, regem Stephanum ex alia, magna fuisset coorta discordia, ita ut ad manus conserendas dispositi ex utraque parte exercitus iam essent e regione constituti, [...]“ *CDH IV/3*, s. 68.

³⁷ „[...] Die illucescente, pervenit ad me cursor, cum litteris regis Hungariae, domini mei, quibus significabat, regem Stephanum, filium meum, se omnino patri dedidisse, paratum efficere, quidquid illi collibisset. [...]“ *CDH IV/3*, s. 69.

³⁸ K životu a dielu kronikára pozri: HAIDER, Siegfried. Jans Enikel. In: *Deutsche Biographie*. Online. Dostupné na: <<https://www.deutsche-biographie.de/sfz36967.html#ndbcontent>> [cit. 04. 05. 2025].

občianskej vojne z rokov 1264 – 1265. Z hľadiska skúmanej problematiky je kľúčová práve druhá časť *Dodatku*, reflektujúca počiatočnú fázu eskalácie napätia medzi otcom a synom.³⁹

Pôvod informácií, z ktorých autor *Dodatku* čerpal pri opise uhorských udalostí, nie je známy. Sám sa síce odvoláva na to, že informácie „*čítal v knihe*“ (*als ich an dem buoch las*),⁴⁰ avšak bez konkrétnejšieho určenia zdroja ostáva ním použitá pramenná báza neidentifikovaná. Určité paralely možno nájsť v ďalších rakúskych naračných textoch, predovšetkým v dielach vzniknutých v monastickom prostredí, ktoré do istej miery potvrdzujú niektoré motívy zachytené v *Dodatku*.⁴¹ Týka sa to predovšetkým postavy Henricha Prussla, ktorého účasť v konfliktoch prvej polovice šesťdesiatych rokov 13. storočia je doložená aj v iných prameňoch. Prusslo v roku 1264 dokonca vystupuje ako jeden z vojenských veliteľov pôsobiach v službách Bela IV. počas bitky pri Isaszegu, ešte predtým zastával pozíciu budínskeho richtára. Tieto fakty predstavujú nepriamu, no významnú koreláciu medzi textom *Dodatku* a inými dobovými prameňmi.⁴²

Už úvodné verše *Dodatku* naznačujú, že jeho autor disponoval mimoriadne dobrou znalosťou uhorských politických reálií. Kráľovič Štefan je v nich totiž explicitne označený titulom *künic* (kráľ), čím jeho osobu autor neinterpretuje len ako kráľovho syna, ale ako formálneho spoluvládcu kráľa Bela IV., presne v súlade s titulom *iunior rex*, ktorý Štefan používal po uzavretí mierovej dohody z roku 1262.⁴³ Následne autor hodnotí Štefanovu osobu a opisuje celkovú politickú situáciu. Kráľovná Mária je tu zobrazená ako emocionálne angažovaná matka, ktorá pociťuje hanbu za činy svojho syna. Z hľadiska štylizácie ide o posilnenie naratívu o „neposlušnom synovi“ a zdôraznenie, že konflikt mal nielen politický, ale aj rodinný rozmer. Rozprávanie zároveň poukazuje na rozsah konfliktu, ktorý sa mal odohrávať „*naprieč celým Uhorskom*“ (*vil gar in Unger lant*).⁴⁴

Za jednu z kľúčových pasáží *Dodatku* možno považovať zmienku o vojenskej podpore, ktorú údajne český kráľ Přemysl Otakar II. poskytol Belovi IV. v období eskalujúceho napätia so Štefanom. Podľa textu reagoval český panovník na Belovu žiadosť tým, že do Uhorska vyslal približne dvesto rytierov, ktorých sprevádzal aj početne nešpecifikovaný pomocný kontingent „panošov“ vyzbrojených štítmí a kopijami.⁴⁵ Vzhľadom na naračný charakter prameňa a jeho výrazne epickú štylizáciu nemožno vylúčiť istú mieru zveličenia, no samotná zmienka dobre zapadá do kontextu politického zblíženia medzi arpádovským a přemyslovským dvorom v prvej polovici šesťdesiatych rokov 13. storočia.⁴⁶

³⁹ Význam kroniky pre uhorské dejiny pozri: KUZMÍK, Jozef (ed.). *Slovník starovekých a stredovekých autorov prameňov a knižných skriptorov so slovenskými vzťahmi*. Martin: Matica slovenská, 1983, č. 205, s. 285.

⁴⁰ STRAUCH (ed.), *Jansen Enikels Werke*, s. 593, v. 1 284.

⁴¹ So správou zachytenou v druhom dodatku korešponduje aj informácia obsiahnutá vo Viedenských a Klosterneuburských análoch, ktoré sa zhodujú v tvrdení, že Henricha Prussla po zajatí pri Isaszegu v roku 1264 vlastnoručne popravil kráľovič Štefan (*per manum Stephani regis Ungarie*). WATTENBACH, Wilhelm (ed.). *Continuatio Vindobonensis*. In: *MGH SS IX*, s. 703; WATTENBACH, Wilhelm (ed.). *Continuatio Claustro-neoburgensis VI*. In: *MGH SS IX*, s. 743.

⁴² ZSOLDOS, *Családi ügy*, s. 71.

⁴³ „*Dar nâch regnieren began / ein künic hiez Steffan, / des künigs Bele sun genant.*“ STRAUCH (ed.), *Jansen Enikels Werke*, s. 593, v. 1 289 – 1291.

⁴⁴ „*sîn muoter in vil dick schant, / wenn er hêt sich gesetzt / wider sînn vater und in geletzt / vil gar in Unger lant; / des gewan er michel schant.*“ Tamže, s. 593, v. 1 292 – 1296.

⁴⁵ „*daz er im helfer sant / ze tal in Ungerlant. / dô sent der künic von Bêheim / liut dem künig von Ungern heim, / zwei hundert ritter oder mër; / knappen mit schiltun und mit sper; / der kâmen im dô ein michel teil.*“ Tamže, s. 593, v. 1 301 – 1307.

⁴⁶ MARSINA, *Přemysl Otakar II.*, s. 45 – 46.

Významným doplnením tejto epizódy je vzápätí uvedené svedectvo o už viackrát spomínanej osobe Henricha Prussla, ktorému autor prisudzuje vedúcu úlohu v rámci vyslaného oddielu. Zároveň ide o prvú zmienku o jeho aktivite v prospech staršieho uhorského kráľovského páru. Přemysl Otakar II. mal Henrichovi preukázať česť (*dem Priuzlîn gap er daz heil*) tým, že práve jeho poveril velením nad celým jazdeckým kontingentom. Prusslo tak vystupuje ako hlavný veliteľ (kapitán) českých rytierov a pomocných kontingentov prítomných v Uhorsku (*er solt dâ sîn ir houbtman*), čo autor prezentuje ako všeobecne známy fakt (*für wâr ich daz gehoert hân*). Jeho pozitívne vykreslenie zapadá do dobového rytierskeho ideálu a zároveň posilňuje dojem, že česká vojenská podpora pre Bela IV. nebola len symbolickým gestom, ale reálne organizovanou silou pod vedením dôveryhodnej osoby spojenej s kráľovským dvorom.⁴⁷

Po opise príchodu českého vojenského oddielu a vymenovaní Henricha Prussla ako jeho veliteľa sa pozornosť v texte obracia späť ku kráľovičovi Štefanovi, ktorý sa, podľa výpovede autora, v dôsledku vzniknutej vojenskej situácie rozhodol ustúpiť. Keď kráľ „Štefan uvidel tol'kých udatných mužov“ (*ersach sô manigen biderman*), jeho radcovia mu odporučili, aby sa „na mieste zmieril so svojím otcom“ (*daz er sich mit dem vater sîn / liez berihten an der stat*). Autor uzatvára epizódu slovami: „a tak medzi nimi dvomi došlo k zmiereniu“ (*daz geschach von in beiden drât*). Táto scéna síce pôsobí dramaticky a má očividne literárne štylizované črty, no jej význam nemožno podceňovať. Autor ňou naznačuje, že rozhodnutie o zmiernení prišlo bezprostredne po vojenskej mobilizácii a že zmiernenie Štefanovho postoja bolo priamym dôsledkom nátlaku či minimálne hrozby silnejšieho zásahu zvonka. Ak prijme ako pravdepodobnú interpretáciu, že české vojsko bolo do Uhorska skutočne vyslané na žiadosť Bela IV., práve táto vojenská pomoc mohla vytvoriť rovnováhu síl, ktorá napokon viedla k uzavretiu mieru v decembri 1262 v Bratislave. Spomínané zmierenie teda zrejme nebolo výsledkom dlhého diplomatického vyjednávania, ale skôr pragmatickou reakciou na zmenu pomerov priamo na mieste, kde sa stretli znepriatelené strany a ich vojská.⁴⁸

Text kroniky teda predstavuje jedinečný prameň k udalostiam odohrávajúcim sa v Uhorsku roku 1262, najmä k vypuknutiu konfliktu medzi Belom IV. a jeho synom Štefanom, o ktorom iné dobové texty mlčia alebo sa ho dotýkajú len okrajovo. V epicky štylizovanej podobe autor zachytil okolnosti vojenskej intervencie českého kráľa Přemysla Otakara II. v prospech Bela IV., vrátane vyslania rytierskeho oddielu vedeného Henrichom Prusslom, pričom z kontextu je zrejmy možný vplyv tejto pomoci na Štefanovo rozhodnutie uzavrieť mier s otcom. Hoci ide o text literárneho charakteru, informácie, ktoré prináša, korešpondujú s inými prameňmi – najmä so správami rakúskych naračných prameňov monastickej proveniencie o Prusslovej smrti a spomenutým listom kráľovnej Márie, ktorý potvrdzuje vojenskú konfrontáciu oboch strán. Vzhľadom na nízku mieru zachovania priameho diplomatického materiálu k udalostiam roku 1262 tak text významne dopĺňa poznanie o podobe a vývoji konfliktu a predstavuje cenné svedectvo o vnímaní vnútropolitických udalostí v Uhorsku v rakúskom prostredí.

Informácie o sprostredkovaní zmierenia medzi znepriatelenými stranami nachádzajú oporu v texte bratislavskej dohody z decembra 1262, v ktorej Štefan vymenúva zásluhy jednotlivých uhorských hodnostárov z oboch strán. Dohoda mala byť sprostredkovaná „prostredníctvom ctihodných otcov, Filipa, z Božej milosti ostrihonského arcibiskupa, dvorského kancelára nášho najmilovanejšieho otca; a Smaragda, kaločského arcibiskupa, nášho dvorského kancelára; vacovského biskupa Filipa, dvorského kancelára našej milovanej manželky;

⁴⁷ Celú pasáž pozri: STRAUCH (ed.), *Jansen Enikels Werke*, s. 593, v. 1 308 – 1 312.

⁴⁸ Tamže, s. 593, v. 1 313 – 1 318.

varadínskeho prepošta Jána, sriemskeho elekta; magistra vicecancellára nášho dvora Štefana, sibinského prepošta; so súhlasom, priaznivým rozhodnutím, vôľou a schválením všetkých našich barónov a šľachticov, ako aj po porade a so súhlasom kumánskych kniežat.“⁴⁹ Skutočnosť, že text bratislavskej dohody menovite uvádza sprostredkovateľov z oboch znepriatelených strán, posilňuje dôveryhodnosť verzie neznámeho rakúskeho kronikára v tom zmysle, že nešlo o jednostranné podriadenie jednej strany druhej, ale o výsledok vzájomnej dohody. Verše, v ktorých Štefan na odporúčanie radcov súhlasí so zmierením (*daz er sich mit dem vater sîn / liez berihten an der stat*), tak získavajú oporu v dôveryhodnom diplomatickom texte, ktorý explicitne zaznamenáva, že zmier bol dohodnutý „so súhlasom a schválením všetkých barónov“ a „po porade s kumánskymi kniežatami.“ Epicky ladený *Dodatok* a prísne formalizovaný text bratislavskej dohody teda nie sú v kontradikcii, ale vzájomne sa dopĺňajú. Kým epický text podáva dynamickú (a ideologicky ladenú) verziu udalostí, diplomatický prameň poskytuje formálne potvrdenie toho, že mier bol výsledkom širšej šľachtickej a duchovnej intervencie – čo zodpovedá naratívnej štruktúre zmierenia po vonkajšom zásahu, ktorú podáva aj autor *Dodatku*.⁵⁰

V bratislavskej dohode sa Štefan zaviazal nielen k tomu, že nepodnikne žiadne nepriateľské kroky voči svojmu otcovi Belovi IV., ale rovnaký záväzok explicitne rozšíril aj na svojho mladšieho brata, vojvodu Bela, ako aj na všetkých im verných šľachticov a hostí. Kľúčovým momentom dohody však bolo formálne potvrdenie Štefanovej nezávislej pozície v rámci Uhorska v podobe nadobudnutia titulu „mladší kráľ“ (*iunior rex*), pričom sa zároveň tituloval ako „pán Kumánov.“⁵¹ Z dohody zároveň vyplýva, že Štefanovi pripadla správa rozsiahlych území vo východnej časti kráľovstva, vrátane územia dnešného východného Slovenska. Dôležitým svedectvom o geografickom rozsahu jeho panstva je explicitné udelenie hradu Filákov. Ako konštatoval už F. V. Sasinek,⁵² táto skutočnosť v kombinácii s predpokladom o jeho hraničnom význame umožňuje lokalizovať západnú hranicu Štefanovho údelu k rieke Ipel.⁵³ Výrazne profilovaný je aj Štefanov postoj voči Čechom. Podľa textu dohody sa výslovne zaväzuje neprijímať na svoje územie žiadnych hostí z českých krajín, neudržiavať s nimi kontakt, nič od nich nežiadať a ak by napriek tomu vstúpili na jeho územie, mohol ich zadržať a uväzniť.⁵⁴ Celkovo dohoda svedčí o tom, že Štefan vykonával vládu vo svojej časti Uhorska ako fakticky suverénny panovník: razil vlastné mince, vykonával vlastnú donačnú politiku a mal samostatne menovaných hodnostárov. Vzhľadom na Štefanov jednoznačný odpor voči pročeskej orientácii politiky Bela IV. možno pridelenie východných častí kráľovstva (vzdialených od uhorských hraníc s dŕžavami českého panovníka) chápať ako

⁴⁹ „mediantibus venerabilibus patribus, Philippo, Dei gratia Strigoniensi, aulæ carissimi patris nostri Cancellario, et Smaragdo Colocensi, aulæ nostræ Cancellario, Archiepiscopis; Philippo, Episcopo Vaciensi, aulæ carissime consortis nostræ Cancellario; Ioanne Praeposito Orodienzi, electo Sirmiensi, Magistro Stephano Praeposito Scibiniensi, aulæ nostræ Vicecancellario; cum consensu, beneplacito, voluntate, et approbatione vniuersorum Baronum, et nobilium nostrorum, nec non requisito Principum Cumanorum consilio et habito assensu,“ *CDH IV/3*, s. 69 – 70.

⁵⁰ Porovnaj: STRAUCH (ed.), *Jansen Enikels Werke*, s. 593, v. 1 316 – 1 317 – *CDH IV/3*, s. 70.

⁵¹ *CDH IV/3*, s. 69.

⁵² SASINEK, *Dejiny kráľovstva uhorského*, s. 226.

⁵³ „quod nos castrum Fylek, cum pertinentiis suis bona voluntate et gratanti animo receperimus a carissimo patre nostro pro castro, quod idem nobis promiserat et ad dansum se obligauerat per suas litteras in compositione seu concordia Posonii habita.“ *CDH IV/3*, s. 71.

⁵⁴ „et Bohemos, quos in praesentiarum habet, vel habuerit in futurum, non sollicitare, allicere, rogare, vel rogari facere, ut ad nos veniant, imo si vltra venient, non recipiemus eos, nec admitemus, vel tenebimus aliqua ratione.“ *CDH IV/3*, s. 72 – 73.

pragmatický krok zo strany Bela IV. smerujúci k zmierneniu napätia a stabilizácii pomerov v kráľovstve.⁵⁵

Napriek formálnemu zmiereniu, zakotvenému v bratislavskej dohode, sa vzťahy medzi Belom IV. a jeho synom Štefanom čoskoro opäť zhoršili. Krehká rovnováha bola narušená najmä pokračujúcou politikou kráľa, ktorý začal čoraz výraznejšie uprednostňovať svojho mladšieho syna Bela, čím podkopával Štefanovo postavenie ako mladšieho kráľa. Tieto zásahy, v kombinácii s nedôverou a vzájomným súperením oboch táborov, viedli k novej eskalácii napätia, ktoré napokon vyústilo do otvorenej občianskej vojny v rokoch 1264 – 1265/1266.

J. PALKO: „*REX STEPHANUS OPPOSUIT SE PATRI SUO REGI BELE UNGARIE.*“ DER KONFLIKT ZWISCHEN DEM KÖNIGSSOHN STEPHAN UND KÖNIG BÉLA IV. IM JAHR 1262

Die vorliegende Studie widmet sich dem Konflikt zwischen dem ungarischen König Béla IV. und seinem Sohn Stephan aus dem Jahr 1262, der dem ungarischen Bürgerkrieg von 1264 – 1265/1266 unmittelbar vorausging. Basierend auf der Analyse diplomatischer Quellen und des bislang vernachlässigten zweiten Zusatzes zum Fürstenbuch Jans Enikels rekonstruiert der Text die politischen und militärischen Umstände der Eskalation des Konflikts. Besonderes Augenmerk gilt dabei der Frage einer möglichen militärischen Unterstützung durch den böhmischen König Přemysl Otakar II. sowie der Rolle des österreichischen Ritters Heinrich Prussl. Die Studie kommt zu dem Schluss, dass das im Dezember 1262 in Pressburg (heute Bratislava) geschlossene Abkommen vermutlich unter dem Druck äußerer Umstände zustande kam. Obwohl es die Lage vorübergehend stabilisierte, konnte es den erneuten Ausbruch des Konflikts nicht verhindern. Der Text erweitert das Wissen über eine bislang wenig erforschte Periode der ungarischen Geschichte und vertieft das Verständnis der Machtstrukturen des Königreichs Ungarn in der Árpádenzeit in der Mitte des 13. Jahrhunderts.

Die innenpolitische Entwicklung des Königreichs Ungarn in den 1260er Jahren war durch die Auseinandersetzungen zwischen König Béla IV. und seinem ältesten Sohn Stephan, dem späteren König Stephan V. (eigenständig regierend 1270 – 1272), maßgeblich geprägt. Beide Bürgerkriege, die das Land in den Jahren 1262 und 1264 – 1265/1266 erschütterten, hatten tiefgreifende Auswirkungen auf die politische Stabilität und die weitere Entwicklung des mitteleuropäischen Königreichs. Sie schufen die Voraussetzungen für den rapiden Aufstieg der mächtigsten Adelsfamilien, die in den folgenden Jahrzehnten zu den Hauptakteuren des Zerfalls der königlichen Macht wurden und entscheidend zur Entstehung der feudalen Anarchie in Ungarn beitrugen. Während der zweite der genannten Konflikte in der gegenwärtigen mitteleuropäischen (insbesondere ungarischen) Geschichtsschreibung bereits vergleichsweise gründlich aufgearbeitet ist, bedürfen die Ereignisse des Jahres 1262 noch einer tiefergehenden Analyse.

Das Ziel dieser Studie ist es, die Schlüsselereignisse, die sich im Jahr 1262 im Königreich Ungarn ereigneten, zu analysieren und ihre Bedeutung im Kontext der späteren Eskalation der Spannungen zwischen König Béla IV. und seinem Sohn Stephan zu beurteilen. Im Fokus steht nicht nur die Interpretation konkreter historischer Ereignisse, sondern auch die Erforschung des Konflikts von 1262 als Folge der politischen Entscheidungen Béla IV.s nach der Niederlage des ungarischen Heeres in der Schlacht bei Kressenbrunn im Jahr 1260.

⁵⁵ MARSINA, Richard. Politický vývoj na Slovensku od 10. do začiatku 14. storočia. In: *Slovenská numizmatika*, 1989, roč. 10, s. 112.

Die Studie betrachtet den Konflikt von 1262 im breiteren mitteleuropäischen Kontext, insbesondere im Rahmen der böhmisch-ungarischen Beziehungen in der Mitte des 13. Jahrhunderts, wobei auch die Hinweise einiger Quellen auf eine mögliche Mitwirkung des böhmischen Herrschers Přemysl Ottokar II. an diesen Ereignissen berücksichtigt werden. Besondere Aufmerksamkeit gilt auch der sogenannten Pressburger Vereinbarung von 1262, die einen Versuch zur politischen Beilegung des Konflikts zwischen Béla IV. und Stephan darstellte und deren Abschluss eine wichtige Rolle bei der Gestaltung der nachfolgenden innenpolitischen Entwicklung in Ungarn spielte.

Zoznam použitých prameňov a literatúry/ List of references and literature

Primárne zdroje/ Primary sources

Archívy a archívne pramene/Archives and archives sources

Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár, f. Diplomataikai Fényképgyűjtemény

Rein, Stiftsarchiv, f. Urkunden 1129 – 1600

Státní oblastní archiv v Třeboni, f. Historica Třeboň

Publikované archívne pramene/Published archives sources

BÖHMER, Johann Friedrich (ed.). *Regesta Imperii V/2. Die Regesten des Kaiserreichs unter Philipp, Otto IV, Friedrich II, Heinrich (VII), Conrad IV, Heinrich Raspe, Wilhelm und Richard. 1198 – 1272.* Innsbruck : Verlag des Wagnerischen Universitäts-Buchhandlung, 1882. 1 053 s.

DOMANOVŠKY, Alexander (ed.). *Chronici Hungarici compositio saeculi XIV.* In: *Scriptores rerum Hungaricarum I.* Budapestini : Typis Regiae Universitatis Budae, 1937. 553 s.

FEJÉR, Georgius (ed.). *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis I – XI.* Budae : Typis typogr. Regiae Universitatis Vngaricae, 1829 – 1844.

HOLDER-EGGER, Oswald (ed.). *Catalogi archiepiscoporum Salisburgensium.* In: *MGH SS XIII.* Hannoverae : Impensis Bibliopolii Hahniani, 1881, s. 350 – 354.

KUZMÍK, Jozef (ed.). *Slovník starovekých a stredovekých autorov prameňov a knižných skriptorov so slovenskými vzťahmi.* Martin : Matica slovenská, 1983. 608 s.

MARSINA, Richard (ed.). *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae II.* Bratislavae : Sumptibus Academiae Scientiarum Slovaca, 1987. 672 s.

SEEMÜLLER, Joseph (ed.). *Ottokars Österreichische Rheimchronik.* In: *MGH. Dt. Chron. V/I.* Hannoverae : Impensis Bibliopolii Hahniani, 1890. 720 s.

STRAUCH, Philipp (ed.). *Jansen Enikels Werke. Weltchronik. Fürstenbuch. Anhang I – II.* In: *Monumenta Germaniae Historica. Deutsche Chroniken III.* Hannover und Leipzig : Hahnsche Buchhandlung, 1900. 819 s.

ŠEBÁNEK, Jindřich – DUŠKOVÁ, Sáša (eds.). *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae V/I.* Pragae : Sumptibus Academiae scientiarum Bohemoslovaca, 1974. 720 s.

WATTENBACH, Wilhelm (ed.). *Annales sancti Rudberti Salisburgenses.* In: *MGH SS IX.*

Hannoveræ : Impensis Bibliopolii Avlici Hahniani, 1851, s. 760 – 818.

WATTENBACH, Wilhelm (ed.). *Continuatio Claustroeburgensis VI*. In: *MGH SS IX*. Hannoveræ : Impensis Bibliopolii Avlici Hahniani, 1851, s. 742 – 746.

WATTENBACH, Wilhelm (ed.). *Continuatio Sancrucensis II*. In: *MGH SS IX*. Hannoveræ : Impensis Bibliopolii Avlici Hahniani, 1851, s. 637 – 646.

WATTENBACH, Wilhelm (ed.). *Continuatio Vindobonensis*. In: *MGH SS IX*. Hannoveræ : Impensis Bibliopolii Avlici Hahniani, 1851, s. 699 – 722.

WENZEL, Gusztáv (ed.). *Codex diplomaticus Arpadianus continuatus I – XII*. Budapest : Eggenberger Ferdinánd M. Akadémiai Könyvtárusnál, 1860 – 1874.

Sekundárne zdroje/Secondary sources

Monografie a zborníky ako celok/Monographs

MIKA, Norbert. *Walka o spadek po Babenbergach 1246 – 1278*. Racibórz : WAW, 2008. 136 s. ISBN 978-838-9802-63-7.

DIENST, Heide. *Die Schlacht an der Leitha 1246*. Wien : Österreichische Bundesverlag, 1986. 36 s. ISBN 3-215-02786-0.

DOPSCH Heinz – BRUNNER Karl – WELTIN, Maximilian. *Österreichische Geschichte 1122 – 1278. Die Länder und das Reich. Der Ostalpenraum im Hochmittelalter*. Wien : Ueberreuter, 2003. 620 s. ISBN 978-380-0039-73-9.

ENGEL, Pál. *The Realm of St Stephen: A History of Medieval Hungary, 895 – 1526*. London – New York : I. B. Tauris Publishers, 2001. 452 s. ISBN 1-86064-591-7

FINE van ANTWERP, John. *The Late Medieval Balkans: A Critical Survey from the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest*. Michigan : University of Michigan Press, 1994. 704 s. ISBN 978-047-2082-60-5.

HOENSCH, Jörg Konrad. *Přemysl Otakar II. von Böhmen. Der goldene König*. Graz – Wien – Köln : Verlag Styria, 1989. 321 s. ISBN 978-32-2211-910-1.

KAUFHOLD, Martin. *Deutsches Interregnum und europäische Politik. Konfliktlösungen und Entscheidungsstrukturen 1230 – 1280*. Hannover : Hahn, 2000. 485 s. ISBN 978-3-447-17223-3.

KEMPF, Johannes. *Geschichte des Deutschen Reiches während des großen Interregnums 1245 – 1273*. Würzburg : A. Stuber's Verlagsbuchhandlung, 1893. 292 s.

KLIMA, Hermann. *Die Schlacht bei Groissenbrunn anno 1260 – Entscheidung am Marchfeld*. Wien : LIT Verlag, 2010. 49 s. ISBN 978-364-3501-49-3.

KRISTÓ, Gyula. *Die Arpadendynastie. Die Geschichte Ungarns von 895 bis 1301*. Budapest : Corvina, 1993. 310 s. ISBN 963-13-3857-6.

PALKO, Jakub. *Kráľovič Belo (1249 – 1269): Dux totius Sclavoniae, Dalmaciae et Croaciae*. Bratislava : Slovenské dejiny, 2022. 216 s. ISBN 978-80-973729-4-1.

SASINEK, František Vítězoslav. *Dejiny kráľovstva uhorského I*. Martin : Kníhtlačiarско-účastinársky spolok, 1870. 408 s.

SZÜCS, Jenő. *Az utolsó Árpádok*. Budapest : Osiris Kiadó Kft., 2002. 516 s. ISBN 963-389-271-6.

VANÍČEK, Vratislav. *Velké dějiny zemí Koruny české III. 1250 – 1310*. Praha : Paseka, 2002. 757 s. ISBN 807-18-5433-6

ZÁBORSKÝ, Jonáš. *Dejiny kráľovstva uhorského od počiatku do časov Žigmundových*. Bratislava : Slovart, 2012. 736 s. ISBN 978-805-5604-07-7.

ŽEMLIČKA, Josef. *Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2011. 760 s. ISBN 978-80-7422-118-7.

Štúdie a články v časopisoch a zborníkoch, kapitoly v kolektívnych monografiách/ Articles in Journals, Chapters in Monographs

ANTONÍN, Robert. Přemysl Otakar II. a zisk zemí babenberského dědictví. In: JAN, Libor – KACETL, Jiří (eds.). *Pocťa králi. K 730. výročí smrti českého krále, rakouského vévody a moravského markraběte Přemysla Otakara II.* Brno – Znojmo : Matice moravská, 2010, s. 55 – 71. ISBN 978-80-86488-67-7.

BÁCSATYAI, Dániel. IV. Béla és István ifjabb király belháborújának időrendje. In: *Századok*, 2020, roč. 154, č. 5, s. 1 047 – 1 082. ISSN 0039-8098.

BRADÁCS, Gábor. Gutkeled nembeli István szlavón bán és István ifjabb király harcai a salzburgi érsekségért vívott háborúban (1250 – 1259). In: PÓSÁN, László – VESZPRÉMY, László (eds.). *Elfelelt háborúk. Középkori csaták és várostromok (6. – 16. század)*. Budapest : Zrínyi Kiadó, 2016, s. 178 – 179. ISBN: 987-963-327-696-9.

HERUCOVÁ, Angelika. Vojna o babenberské dedičstvo a Štefan V. In: *Historický časopis*, 2017, roč. 65, č. 1, s. 3 – 24. ISSN 0018-2575.

HOMZA, Martin. Niekoľko poznámok o vladárskej sebareprezentácii Bela IV. na pozadí konfliktu o babenberské dedičstvo. In: BENKOVÁ, Eva – PŮČIK, Marek (eds.). *INGENII LAUS. Zborník štúdií venovaný jubiliujúcemu prof. PhDr. Jánovi Lukačkovi, CSc.* Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, 2017, s. 111 – 126. ISBN 978-80-223-4410-4.

MARSINA, Richard. Politický vývoj na Slovensku od 10. do začiatku 14. storočia. In: *Slovenská numizmatika*, 1989, roč. 10, s. 103 – 113.

MARSINA, Richard. Přemysl Otakar II. a Uhorsko. In: *Folia historica Bohemica*, 1979, roč. 1, č. 1, s. 37 – 65.

PALKO, Jakub. Majetkové spory štajerských kláštorov v čase uhorskej správy (1254 – 1260). In: *Historický časopis*, 2021, roč. 69, č. 1, s. 3 – 26. ISSN 0018-2575.

ROHÁČ, Peter. Bitka na Moravskom poli 1278. In: *Vojenská história*, 2017, roč. 21, č. 3, s. 7 – 32. ISSN 1338-7154.

ROHÁČ, Peter. Boj o babenberské dedičstvo a I. česko-uhorská vojna. In: *Vojenská história*, 2016, roč. 20, č. 1, s. 18 – 42. ISSN 1338-7154.

ROHÁČ, Peter. Česko-uhorská vojna o babenberské dedičstvo 1273 (IV.). In: *Vojenská história*, 2017, roč. 21, č. 2, s. 8 – 36. ISSN 1338-7154.

ROHÁČ, Peter. Fridrich II. Babenberský a jeho boje s Uhorským a českým kráľovstvom 1230 – 1246. In: *Vojenská história*, 2015, roč. 19, č. 3, s. 18 – 24. ISSN 1338-7154.

ROHÁČ, Peter. II. česko-uhorská vojna o babenberské dedičstvo 1260 a bitka pri Kressenbrunne. In: *Vojenská história*, 2016, roč. 20, č. 2, s. 23 – 44. ISSN 1338-7154.

ROHÁČ, Peter. III. česko-uhorská vojna o babenberské dedičstvo 1270 – 1271. In: *Vojenská história*, 2016, roč. 19, č. 4, s. 6 – 33. ISSN 1338-7154.

ZSOLDOS, Attila. *Családi ügy. IV. Béla és István ifjabb király viszálya az 1260-as években*. Budapest : História, 2007. 172 s. ISBN 978-963-9627-15-4.

ZSOLDOS, Attila. István ifjabb király és Erdély (Adatok az 1264-1265. évi belháború kezdetének meghatározásához). In: *Erdélyi Múzeum*, 2005, roč. 65, č. 3 – 4, s. 18 – 24.

Internetové zdroje/Internet sources

HAIDER, Siegfried. Jans Enikel. In: Deutsche Biographie. Online. Dostupné na: <<https://www.deutsche-biographie.de/sfz36967.html#ndbcontent>> [cit. 04. 05. 2025].

O autorovi/ About the author

PhDr. Jakub Palko, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave

Filozofická fakulta

Katedra slovenských dejín

Gondova ulica 2, 811 02 Bratislava 1

e-mail: jakub.palko@uniba.sk

<https://orcid.org/0000-0002-4850-3251>